

Tofflers framtidschock är i dag ett faktum

av Bengt-Åke Wennberg



Det är mycket vi nu vet som vi inte visste för femtio år sedan. Teknologin har öppnat upp för helt nya möjligheter för mänskligt tänkande och kommunikation. Den nya forskningen kring hjärnan, människans motivation och hennes sociala förhållanden har skapat en djupare förståelse för människan som människa men också för hennes livskriser och lidande.

1970 utkom Alvin Toffler med boken framtidschocken i vilken han påpekade att vi var inne i ett tjänstesamhälle. Tofflers observationer stöddes av statistiska data. Fler människor var vid denna tid engagerade i tjänsteverksamheter än i direkta produktionsverksamheter. Fabriksarbetena minskade och tjänstearbetena ökade (Toffler 1973).

Men Toffler nöjde sig inte med att peka på statistiska data. Han pekade i sin nästa bok Tredje vägen på en mycket djupare förändring än bara att arbetsmarknaden blev annorlunda (Toffler 1982). Individens möjligheter och handlingsutrymme skulle öka dramatiskt genom den utveckling han och hans fru kunde se framför sig. Denna framtida förändring skulle enligt honom påverka hela vår tankestruktur, våra resonemang och våra analyser av hur samhälle och verksamheter kunde ordnas.

SAMARBETSDYNAMIK AB
Ölsdalen 134, 693 91 Degerfors, telefon 070 590 94 30
Email: bengt-ake.wennberg@samarbetsdynamik.se
<http://www.samarbetsdynamik.se>

Den tekniska utvecklingen har tuffat på och det har för oss vanliga medborgare bara varit att anpassa oss till de nya möjligheter som öppnar sig på livets alla områden. Svårare har det varit att komma till rätta med hur de nya kunskaperna om människan och hennes förhållande till andra människor, grupper, verksamheter, institutioner och samhällen påverkat det mänskliga samspelet.

Ungefär samtidigt med Toffler hade idéhistoriker och filosofer med social inriktning som exempelvis Michel Foucault definierat begreppet diskurs (Foucault 1993;2008). Med diskurs menas ett system av tankar och logiker som används för att prata om ett fenomen. Dessa tänkare intresserade sig särskilt för sociala fenomen som exempelvis organisering av mänskliga aktiviteter, processer, maktförhållanden, ojämlikhet, orättvisor etc.

Flera sociologer noterade att existerande diskurser "gjorde motstånd" mot resonemang som inte "hörde hemma" i samhället. I detta fanns redan vanemässigt inarbetade system av tankar och logiker som ofta uppfattades som naturgivna. En av många förklaringar till svårigheten att förändra en diskurs var att människor i sina samtal måste "känna igen" vad de andra säger (Josephson 1996; Shotter 1993).

Vetenskapsteoretikern Thomas Kuhn konstaterade ett liknande förhållande just när det gällde tekniska och naturvetenskapliga frågor. Han kallade den vanemässigt inarbetade diskursen kring ett visst fenomen för ett "paradigm" (Kuhn 1979).

Inom naturvetenskapen fanns det vägar att komma runt detta problem eftersom man med konkreta fysiska experiment och mätningar kunde påvisa att aktuella resonemang inte stämde med så som naturen faktiskt fungerade. Att resonera som man gjorde skapade anomalier. Dessa anomalier tvingade fram ett nytänkande. De etablerade teorierna och diskurserna måste revideras.

På samhällsområdet var situationen annorlunda. De begrepp man använde sig av i diskurserna var socialt konstruerade. De refererade till en abstrakt föreställningsvärld. Den blev till genom att andra refererade till samma begrepp och deltog i samma diskurser. Den påverkade hur människor agerade tillsammans – men det var på detta område betydligt svårare att upptäcka vilka underliggande antagandena som gjorde att det inte blev som man trodde (Molander 1993). Sambandet mellan språk och handling kallade Wittgenstein för "språkspel" (Janik 1995).

Olämpliga och orealistiska resonemang ledde inte som i naturvetenskapen fram till anomalier utan till kriser och oväntade och olyckliga utfall genom att arbetsformer, beslut, slutsatser och planer som man argumenterade för inte uppfyllde förväntningarna. Problemet med att komma till rätta med de underliggande antagandena var att det alltid fanns gott om möjliga bortförklaringar. Hur förändras en diskurs? Det var inte uppenbart för någon.

För att komma till rätta med sådana kriser – och de samhällsproblem som är en följd av dessa – behövdes enligt Toffler helt nya diskurser. Men samtal, baserade på de nya kunskaperna om samhället och erfarenheterna av människans sociala natur, har av många visat sig upplevas främmande, hotande och farliga. De som försökt inkludera sådana insikter i argumentationen har i femtio år tvingats bryta mot den inarbetade diskursen. De har negligerats, avvisats och isolerats. Diskursen har motstått försöken att ändra den.

Detta har lett till återkommande kriser och en växande känsla av osäkerhet och rädsla som ofta omvandlats i vrede och hat. Toffler förutsåg denna möjlighet och förutsåg också att kriserna bara skulle förvärras allteftersom tiden gick om man inte kom till rätta med den då dominerande diskursen.

Det som gjort anpassningen så svår verkar vara att de nya möjligheterna kräver att man tar hänsyn till en komplexitet i de sociala skeendena som man tidigare kunnat negligera. Nu bryter behovet av att kunna ta hänsyn till denna komplexitet igenom med full kraft.

Jag har i mina senare bloggar illustrerat skillnaderna i grundresonemanget till två olika ansatser som verkar ha växt fram parallellt under 1900-talet – Emile Durkheims och Gabriel Tardes. Skillnaden har beskrivits av Anton Törnberg i hans avhandling (Törnberg 2017). Det är nu dags att ta Gabriel Tardes ansats på allvar.

Referenser

Fayol H (2008) Industriell och allmän administration: allt du behöver veta om management (Ny översättning av Karin Holmblad Brunsson,)

Foucault M (1971/1993): Diskursens ordning. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Förlag Symposium.

Foucault M (2008): Diskursernas kamp. Texter i urval. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Förlag Symposium.

200701/BW

Janik A (1995): Närvarons dimension. Smedjebacken: Carlssons Bokförlag.

Josephson O (1996): Arbetarna tar ordet. Språk och kommunikation i tidig arbetarrörelse: Carlssons.

Kuhn T (1979): De vetenskapliga revolutionernas struktur. Lund: Doxa

Molander B (1993): Kunskap i handling. Göteborg: Daidalos.

Shotter J (1993): Conversational Realities. Constructing Life through Language. London: Sage Publications Ltd.

Toffler A (1973): Framtidschocken: Bonniers.

Toffler A (1982): Tredje vågen: Esselte info.

Törnberg A (2017): The wicked nature of social systems. Göteborg: Doktorsavhandling vid sociologiska institutionen på Göteborgs Universitet.